

вання облікової політики є вид діяльності. Для них характерним є вибір порядку ведення обліку витрат виробництва. Від того, яку систему обліку або метод обліку витрат обере конкретне підприємство, взагалі залежать фінансові результати його діяльності.

У зв'язку із чинним Податковим кодексом України посадовим особам підприємства необхідно внести корективи до Наказу про облікову політику підприємства щодо формування виробничої собівартості продукції, товарів послуг з метою врахування методологічної новації (податкової амортизації) для визначення фінансового результату діяльності підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук С. Бухгалтерський облік як інформаційна система управління / С. Ковальчук, В. Панасюк // Економічний аналіз. – 2010. – № 6. – С. 77–80.
2. Мосаковський В. Який облік потрібен Україні? / В. Мосаковський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 12. – С. 16–27.
3. Струк Н.С. Аналіз інформативності фінансової звітності підприємств України, як ділових партнерів на ринку [Електронний ресурс] / Н.С. Струк. – Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vlca/Ekon/2009_30/35.pdf
4. Україна. Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV, від 16 липня 1999 р. // Нове діло. – 2000. – № 15 (34).

Стаття надійшла до редакції 13.03.2012.

УДК 336.275.2

Бутенко О.І., к.е.н., доцент
Європейський університет, м. Черкаси

ЕМІСІЙНИЙ РЕСУРС: СУТЬ, ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

В статті розглядається сутність емісійних денег, роль емісійного фінансування в розв'язанні економічних, фінансових проблем; особливості використання емісійних ресурсів в Україні.

Ключевые слова: емісія денег, оптимальність денежної емісії, дефляція цен, інфляція, монетаристська політика, монетарні рычаги, обмеження.

The article deals with the problem of money emission. It also pays attention to the role of emission as a kind of financing in the process of solving different economic and finance problems. It also examines peculiarities of the use of private emission resources in Ukraine.

Key words: money emission, optimization of money emission, price deflation, inflation, monetary policy, monetary key factors, limitations.

Актуальність теми дослідження. Одним із ефективних способів реалізації фінансової політики може стати нарощування обсягу та вдосконалення способів використання емісійного ресурсу. Нинішня фінансова криза доводить об'єктивну необхідність і позитивну роль проведення необхідних емісій. Емісійні ресурси центрального банку можуть бути використані на такі потреби, як: збалансування державного бюджету, збільшення кредитної підтримки реального сектора, нарощування капіталу банківської системи тощо. Поведінка центрального банку конкретної країни у питаннях проведення емісійної політики визначається тими функціями і завданнями, що законодавчо за ним закріплені, та рівнем його самостійності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми ролі монетарної політики, значимості управлінських рішень із проблем грошових ресурсів, у т. ч. емісійних, в ефективному функціонуванні фінансової системи висвітлені у працях зарубіжних і вітчизняних учених М. Фрідмена, В. Гейця, С. Мочерного, А. Гальчинського та інших. Разом із тим варто зауважити, що поняття емісійного ресурсу досить складне і не знайшло серед економістів однозначного трактування [1, с. 22]. На прорахунки НБУ у здійсненні об'єктивно необхідних емісій вказують С. Гриневецький і Т. Ковальчук [2]. Нинішня фінансова ситуація в Україні вказує на важливість подальшого наукового обґрунтування доцільності проведення необхідних грошових емісій.

Метою дослідження є визначення суті, ролі емісійного ресурсу в успішному функціонуванні монетарної політики.

Виклад основного матеріалу Економічна енциклопедія емісію грошей визначає як «... випуск в обіг грошей у готівковій і безготівковій формах відповідно до законів грошового обігу. Призводить до збільшення грошової маси в обігу» [3, с. 97]. Згідно з чинним законодавством України право емісії грошей надано Національному банку. У процесі емісії грошей утворюється емісійний ресурс, тобто грошові кошти, що створює банківська система в процесі збільшення пропозиції грошей, наслідком чого є нарощування грошової маси в обігу.

Питання про оптимальність грошової емісії є складним і пов'язане з проблемою оптимальності грошей узагалі й оптимальністю кількості грошей зокрема. Ряд авторів обґрунтовує необхідність політики грошей в економіці. Інші вважають доцільним наявність певної надмірності грошей і відповідно невеликої інфляції. Досліджуючи проблему оптимальної кількості грошей, М. Фрідмен зробив висновок: «Наше остаточне правило, яке визначає оптимальну кількість грошей, полягає в тому, що цього можна досягти шляхом дефляції цін, темпу, який призводить до нульової номінальної ставки процента» [4, с. 84]. Але такий висновок є суперечливим з окремих міркувань.

По-перше, дефляція цін, як правило, відбувається як наслідок кризи перевиробництва товарів. В умовах піднесення виробництва дефляція цін здійснювана як випадковість. Якщо передбачити, що в безкризових умовах проходить перманентна дефляція цін, то вона призведе до необхідності перегляду договорів із реалізації продукції у бік зниження цін, відбуваються цінові зниження інших характеристик господарської діяльності. Відбувається порушення виробничих відносин, а це призведе до порушення оптимальної кількості грошей, які перебувають в обігу.

По-друге, коли номінальна відсоткова ставка зводиться до нуля як результат дефляції цін і прибуток кредиторів визначається переважно підвищенням вартісного змісту грошей, кредит для них значною мірою втрачає свою привабливість. У цих умовах у вкладників зникне зацікавленість вкладати зайві гроші в банки, що веде до послаблення стимулу надавати банками кредит. У підсумку усього цього знижується роль кредиту в економіці.

По-третє, оптимальність будь-якої економічної категорії визначається тим, наскільки розвинуті її основні функції. У цій ситуації оптимальність кількості грошей залежить від того, наскільки та чи інша їхня кількість дає простір розвитку функцій грошей. Але ж очевидно, що кількість грошей у поєднанні з дефляцією цін, темп, який веде до нульової номінальної ставки відсотка, можуть призвести до звуження сфери функціонування грошей як засобу платежу в платіжному обігу.

Висновок полягає в тому, що ні дефляція, ні інфляція цін, ні нульова номінальна ставка процента не можуть бути надійними критеріями оптимальної кількості грошей у платіжному балансі. Достовірний критерій можна вивести з економічної природи грошей. За своїм призначенням гроші покликані здійснювати в основному еквівалентний обмін, тобто опосередковувати рентабельне виробництво, бездефіцитний бюджет, забезпечувати кредит. Коли такий обмін досягається, гроші набувають еквівалентного, або пропорційного характеру, а їхня кількість стає оптимальною. Якщо ж гроші беруть участь у нееквівалентному обміні, вони у відповідній частині перетворюються у диспропорційні гроші [5, с. 101].

Отже, роль емісії в економіці будь-якої держави відтоді, як виникли гроші, досить суперечлива. Вона впливає на зміцнення і послаблення економіки, зростання прибутків державних бюджетів та покриття їх дефіцитів, зміну купівельної здатності і валютних курсів національних валют [5, с. 84].

Російський економіст Ю.П. Савинський, визначаючи суть емісії, пише, що «при цьому кількість грошей в обігу може і не збільшуватися». Під емісією ж розуміється такий випуск грошей в обігу, який призводить до загального збільшення грошової маси, що перебуває в обігу [6, с. 49].

Основна властивість грошової емісії полягає в її здатності забезпечувати економіку грошима. Найбільш важливим критерієм такого насичення вважається відношення грошової маси по агрегату М2 до ВВП. При цьому доцільно зауважити, що у багатьох країнах величина агрегату М2 становить 40–70 %, у США – до 120 % до обсягу ВВП, в Україні – трохи перевищує 50 %.

Таблиця 1 [7]

Співвідношення М2 і ВВП, млн. грн. (2006 – 2010 рр.)

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
ВВП в діючих цінах	544153	720731	948054	914720	1 096600
Грошова маса М2 на кінець року	259413	391273	512527	484772	596841
Відношення М2 до ВВП, %	47,6	54,3	54,1	52,3	54,2

Міжнародна практика свідчить про те, що емісійне фінансування потреб держави за ініціативою урядів дозволене без обмежень у багатьох країнах – в Японії, Франції, Китаї, Норвегії, Новій Зеландії, Панамі, Перу, Пакистані; з певними обмеженнями дозволено в Аргентині, Великій Британії, Італії, Іспанії, Німеччині, Нідерландах, Швеції та ін. Пряма емісійна підтримка уряду заборонена в США, Австрії, Грузії, Данії, Росії.

Грошово-кредитна політика в Україні протягом тривалого періоду базувалася на теорії монетаризму. Згідно з нею кількість грошей в економіці визначає їх цінність, а зростання обсягу грошової маси є основною причиною інфляції. Мілтон Фрідмен зазначав, що «інфляція завжди і всюди є чисто грошовим феноменом» [8, с. 532]. Заслуга монетаристів у тому, що вони глибоко дослідили можливість грошової політики, розробили систему управління економікою за допомогою грошей. На практиці монетаристська політика в чистому вигляді використовувалась рідко. Представники Чиказької школи монетаристів були консультантами деяких урядів, домагаючись успіхів, у Болівії, Чилі, Польщі. Однак варто зауважити, що монетаристські інструменти часто застосовуються разом з іншими, залежно від економічної ситуації. В Україні ці особливості не враховувалися. Так, у 90-х роках минулого століття керівництво НБУ категорично відмовлялося від грошової емісії, зазначаючи, що це неможливо. На думку вчених, для НБУ «червоною ганчіркою» залишалися два явища – емісія та інфляція. Цивілізований же, ринковий світ бореться не з інфляцією як із макроекономічним явищем, а з її наслідками [9, с. 15].

В Україні НБУ, ставши в 1991 р. незалежним від уряду, розпоряджаючись кредитними ресурсами, певною мірою позбавив державу власності на необхідну кількість грошей як специфічного товару. Внаслідок цього маса грошей в обігу не відповідала вимогам законів грошового обігу, він необґрунтовано разом із Міністерством фінансів завищував відсотки по облігаціях внутрішньої позики (за рахунок платників податків). Своїми діями посилював диспропорції між вартістю грошей і вартістю ВВП (коефіцієнт монетизації в країні наприкінці 1998 року становив лише 14 %) [3, с. 497].

Україна законодавчо відмовилася від використання власних емісійних ресурсів для вирішення загальнодержавних проблем. Так, закон про НБУ вміщує статтю прямої дії (ст. 54), яка забороняє центральному банку «надавати прямі кредити як у національній, так і в іноземній валюті на фінансування витрат державного бюджету України» [10, с. 318]. Аналогічну заборону продубльовано в ст. 15 (п. 2) Бюджетного кодексу України, Законі України «Про реструктуризацію боргових зобов'язань Кабінету Міністрів перед Національним банком України» від 20.04.2000 № 1697-III. Ці юридичні норми жорстко протидіють національним інтересам української держави. Адже таким чином закладена принципова заборона фінансової допомоги суспільству й державі на випадок гострої потреби. Тому й живемо з простягнутою рукою і за рахунок зовнішніх позичок [11, с. 4–5].

Результатом цієї політики є використання емісійного механізму в жорстко обмеженому режимі. Із цієї метою коефіцієнт монетизації (відношення грошового агрегату М2 до ВВП) утримується на небезпечно низькому рівні, а майже весь емісійний ресурс центробанку України протягом багатьох років спрямовувався поза реальним сектором економіки, хоча загальновідомо, що наша економіка потребувала і потребує значної фінансової підтримки. Ряд факторів (надмірно висока частка зовнішньоекономічного сектора в обсязі ВВП, складність політичної ситуації) спонукали НБУ спрямувати емісійний ресурс насамперед на забезпечення стабільності курсу гривні, формування свого портфеля державних цінних паперів. На думку вчених, емісійний ресурс в Україні у ринковому відношенні розвинутий слабо [1, с. 26].

Ведучи боротьбу з інфляцією у передкризовий період, НБУ вважає, що головна її причина – це надмірне зростання доходів населення: «Головною загрозою є розкручування спіралі «ціни – заробітна плата та соціальні трансфери – ціни». При цьому інфляцію вважали більшим злом, ніж обвал економіки: «нині для України висока інфляція є небезпечнішою, ніж незначне уповільнення економічного зростання» [10].

Багато українських учених-економістів вказували на помилковість такої поверхово-монетаристської політики, за якої активним чинником інфляції може бути не тільки надлишкова пропозиція грошей, а й недостатня пропозиція товарів, що й відбувається в Україні [12].

Аналізуючи наслідки фінансової кризи стосовно України, аналітики зазначають, що можна висловити обґрунтоване припущення, що особливо важкі наслідки світової фінансової кризи були саме в Україні, тому що в момент її приходу держава не активізувала власні монетарні важелі, а почала активно залучати кошти на фінансовому ринку й МВФ. На нашу думку, у той момент слід було б активніше використовувати можливості додаткової емісії національної валюти замість зарубіжних кредитів, «...уряд покладав надії на врятування економіки за допомогою МВФ та інших зарубіжних кредитних джерел» [13, с. 75]. Світова економічна думка вказує, що вливання додаткових грошей із центрального банку в економічний обіг створює додатковий попит, здатний дати поштовх подальшому зростанню саме внутрішнього виробництва. Зрозуміло, збільшення грошової маси позначилося б на підвищенні показника і без того високої інфляції, однак не призвело б до більш небезпечного явища – загрози державного дефолту та фінансової катастрофи для економіки в цілому.

В Україні уряд, щоб якимось чином полегшити ситуацію, змушений іти на приховану емісію, здійснюючи випуск облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Усього в 2010 р. було розміщено ОВДП на суму понад 70 млрд. грн. Дохідність цих цінних паперів становила 15,5 % річних із початку року – 9,5 % річних наприкінці минулого року. Така прихована емісія у кінцевому підсумку посилювала фінансове навантаження на державний бюджет, тому що погашення та сплата доходу за ОВДП є досить дорогим фінансовим маневром, який у кінцевому підсумку коштує державі десятки мільярдів гривень, оскільки доводиться сплачувати набувачам гарантований дохід на основний борг [11, с. 5]. Отже, при визначенні шляхів своїх поточних внутрішніх проблем – емісійний чи борговий – в Україні за основу було взято борговий.

Прийнято вважати, що рівень зовнішнього боргу не повинен перевищувати 60 % ВВП і 200 % річного обсягу експорту товарів та послуг, а платежі з обслуговування зовнішнього боргу не повинні перевищувати 20 % обсягу річного експорту товарів та послуг і 30 % річного бюджету держави. Жоден із цих критеріїв не має справжньої наукової аргументації та не підтверджується на практиці – є успішні країни, у тому числі й лідери світової економіки, наприклад США, Японія, Велика Британія, Швейцарія, в яких цей теоретичний поріг давно перевищений, однак це не призвело до катастрофи. На думку науковців, межа боргової безпеки країни має встановлюватися для кожної з них окремо, з урахуванням наявних ресурсів на погашення й обслуговування цього боргу у наступні періоди, а також можливостей здійснених нових залучень із цієї метою [12, с. 75].

Нині Україна перевищила критичну межу державного боргу, яка визначається не співвідношенням суми боргу і ВВП (як прийнято вважати), а відповідністю між обсягами поточних виплат та можливостями нових запозичень.

Держава зовнішніми валютними запозиченнями створює додаткову конкуренцію власним виробникам. Мільярди доларів зовнішніх боргів, які сьогодні має Україна, за роки їх нагромадження приносили в країну споживчі товари, що наповнювали наш внутрішній ринок та витіснили вітчизняного виробника, тому що виявилися водночас і кращими, і дешевшими.

Нарощування державного боргу за рахунок випуску ОВДП на внутрішній фінансовий ринок нині також не є оптимальним кроком. Ще класики економічної теорії висловлювали пересторогу: залучення коштів державою вступає в нездорову конкуренцію із суб'єктами економічної діяльності, які не здатні виплатити досить високий відсоток, і позбавляє реальну економіку кредитного ресурсу. Найголовніший аргумент щодо небажаності цінних паперів – це фактична стагнація економіки України протягом останніх років. Необхідно зазначити, що в тому разі, коли на додачу до боргових зобов'язань в іноземній валюті будуть випущені захищені від інфляції державні облігації, перерозподіл ВВП на користь іноземних кредиторів (у т.ч. на користь МВФ) значно прискориться. Те, які це може створити ризики для держави, ми бачимо на прикладі сучасної Греції. Вилучення ще більшої маси фінансових ресурсів із фінансового обігу лише знекровить економіку, однак не принесе користі справі економічного зростання.

Сьогодні доцільно залишити більше коштів у розпорядженні суб'єктів господарювання. Водночас держава має докласти максимальних зусиль для захисту національного виробника на внутрішньому ринку, зокрема, від недобросовісної конкуренції з боку імпорту. У 2011 р. перевищення імпорту над експортом досягло 11,1 млрд. дол. Як наслідок зведений платіжний баланс за десять місяців 2011 р. мав від'ємне сальдо – 1,5 млрд. дол. [14].

Доцільно збільшити використання емісійних можливостей своїх центральних банків. Так, ФРС США у 2010 – 2011 рр. реалізувала масштабну програму викупу боргових зобов'язань власного уряду на 600 млрд. дол. [15], тобто лише цим шляхом суттєво збільшила масу грошових ресурсів у фінансовій системі.

Отже, суб'єктивно-волюнтаристська монетарна політика НБУ знекровлювала національну економіку й водночас провокувала тотальне падіння купівельної спроможності населення.

Світова практика переконує в тому, що між інфляцією і обсягом грошей, які є в обігу, немає жодного причинно-наслідкового зв'язку. Інфляція єдино породжується тим, що можуть виникнути доходи від діяльності, яка не дає реальної користі економіці. В економіці, яка залежить від приватної ініціативи, процесу відтворення загрожує головним чином дефляція [2]. Жорстко пов'язувати рівень інфляції з рівнем емісії є помилковим рішенням. Помірна інфляція – це «велика згуба», а за виваженої економічної політики – важливий інвестиційний ресурс [2].

Висновки. В умовах фінансової кризи необхідно проводити виважену політику, у т.ч. фінансування бюджетного дефіциту. Слід визначити, який шлях є найбільш адекватним або ж найменш згубним при вирішенні державою своїх поточних внутрішніх проблем – емісійний чи борговий? Практика переконує, що зниження рівня інфляції за всяку ціну не повинне бути самоціллю. Загальний обсяг надобору національної грошової маси, за оцінками вчених, щорічно становить кілька сотень мільярдів гривень [11, с. 6]. Основна частина грошової емісії НБУ повинна спрямовуватися не на купівлю іноземної валюти, а надавати кредити для закупівлі сучасного високопродуктивного обладнання і технологій.

У вітчизняній економічній літературі поняття емісійного ресурсу досліджується недостатньо. Наприклад, автори статті «Емісійний дохід» в «Енциклопедії банківської справи України» [16] як дохід визначають лише ту частину емісії грошей, що використовується для фінансування бюджетних витрат, а решту її позбавляють статусу доходу, з чим не можна погодитися.

Отже, тема є актуальною і потребує заслуженої уваги з боку науковців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3 т. / за ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – Т. 2. Механізми грошового та фондового ринків і їх вплив на розвиток економіки України. – 442 с.
2. Гриневецкий С., Ковальчук Т. Негаразди стратегії фінансово-економічного розвитку України // Голос України. – 2010. – № 5 (4755), п'ятниця, 15 січня.
3. Економічна енциклопедія: у 3 т. / редкол. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
4. Фридмен М. Если бы деньги заговорили... / Фридмен М. – М.: Дело, 1999. – С. 84.
5. Косой А.М. Платежный оборот: исследование и рекомендации / Косой А.М. – М.: Финансы и статистика. – 2005. – 264 с.
6. Деньги, кредит, банки: учебник / под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – С. 49.
7. Закон України про національний банк України // Закони України. Т. 18. – Київ, 1999. 20 травня 1999 р. № 679. – XIV ВВР.
8. Мэнкью Н.Г. Принципы экономики / Н.Г. Мэнкью; пер. с англ. А. Смольского, О. Табеловой. – [4-е изд.]. – СПб.: Питер, 2010. – 672 с.
9. Економіко-правові проблеми державотворення в Україні (науково-експертні доповіді) / [авт. кол. О.Л. Копиленко, Т.Т. Ковальчук, В.К. Черняк та ін.]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – 236 с.
10. Шуило І. Чи вистачить українській владі мужності у боротьбі з інфляцією? / І. Шуило // Дзеркало тижня. – 2008. – № 22. – 14 червня.
11. Ковальчук Т. Нове керівництво НБУ як передумова для кардинальної зміни валютно-курсової політики держави / Т. Ковальчук // Банківська справа. – 2011. – № 1. – С. 3–8.
12. Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика. Із досвіду професійного аналітика / Ковальчук Т.Т. – К.: Знання, 2004. – 638 с.
13. Паливода К. Державний борг та політика фінансових запозичень в Україні / К. Паливода // Банківська справа. – 2011. – № 4. – С. 66–82.
14. Сподівайся на краще та готуйся до гіршого // Демократична Україна. – 2012. – 13 січня.
15. США стали крупнейшим владельцем собственных долгов [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://finance.ua>.
16. Енциклопедія банківської справи України / редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2012.

УДК 623.011, 65.013

Задорожний І.С., *д.т.н., професор,*
Задорожний В.І., *к.т.н., доцент,*
 Східноєвропейський університет економіки і менеджменту
Шигимага А.Ф., *к.е.н., доцент*
 Черкаський державний технологічний університет

МЕНЕДЖМЕНТ КІНЦЯ ХХ ТА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

В статье рассматриваются вопросы анализа менеджмента в конце XX и начале XXI века и последующие стратегические изменения в теории и практике менеджмента.

Ключевые слова: *менеджмент, система, структура, методы, персонал, руководство, результативность.*

In the article the problems of management analysis at the end of XX and beginning of XXI centuries and subsequent strategic changes in a theory and practice of management are examined.

Key words: *management, system, structure, methods, personnel, guidance, effectiveness.*

Вступ. Кінець ХХ та початок ХХІ століття характеризуються світовими спеціалістами з теорії менеджменту як часи великих та бурхливих змін. В ці часи відбулося багато знакових подій, які потряс-